

SCHIEDAMSE PAKHUISROUTE OOST, WEST, SCHIEDAM BEST!

 **MND VD
GESCHIE
DENIS**

SCHIEDAM
GEMEENTEARCHIEF

De pakhuizen in Schiedam getuigen door hun namen van de handelsgeschiedenis van de stad. Schiedam is al eeuwen verbonden met regio's oost- en westwaarts en deze route vertelt daarover. Van handelen met de Baltische staten tot Noord-Amerika, van de opslag van laken tot de jeneverindustrie. Pakhuizen bouwde men dicht bij het water om eenvoudige redenen, bevoorrading en opslag. Een groot deel van deze panden is inmiddels gesloopt of heeft een andere bestemming gekregen als woonhuis of bedrijfsruimte.

Gelukkig bestaan er nog veel pakhuizen met namen die verwijzen naar banden met andere (haven)steden in het oosten en het westen. In het huidige stadsgezicht dateren de meeste pakhuizen uit de negentiende eeuw.

Deze wandelroute leidt langs zeventien panden die inzicht geven in de geschiedenis van Schiedam. Zeven daarvan krijgen een toelichting.

LONDEN

ZAKKENDRAGERS HUISJE

PERU

KOREN BEURS

MECKLENBURG

JENEVERMUSEUM

LIBAU

ARCHANGEL

NEW YORK

DE NEDERLANDEN/SAMARANG

START

Start bij de Waag aan de Lange Kerkstraat 39 en loop rechtdoor via de Ooievaarsteeg richting de Schie. Steek de Ooievaarsbrug over en steek de weg naar links over om de trap af te gaan. Loop de rechterkant van de kade van de Schie af. Aan de overkant staan de voormalige pakhuizen met klokgevels Rozenburg (nr.9) en Brielle (nr.11). Aan de rechterzijde van de kade, op de plek van de nieuwbouwappartementen, stond het pand **Londen**. In 1927 brandde dit pand af terwijl het in gebruik was als kurkenfabriek, veel branderijen en pakhuizen zijn in de loop der jaren afgebrand.

Loop de Schie verder af. Aan de rechterzijde is het Zakkendragersgildehuis te zien met het torentje op het dak. Het Zakkendragersgilde had het alleenrecht op sjouwen van en naar schepen, essentieel voor de bevoorrading van pakhuizen. De tweede en derde verdieping van het huisje deden dienst als pakhuis.

Volg de bocht naar links en steek de weg over. Links is de achterkant van de Koopmans- of Korenbeurs te zien waar graan - vaak na opslag in pakhuizen - werd verhandeld.

Sla bij het water rechtsaf, hier is de Korte Haven. Op nummer 10 stond in de 19e eeuw pakhuis **Dantzig** (huidig Gdansk). Nummer 4 is nu een witgepleisterd woonhuis met een puntgevel.

Als u zich omdraait, ziet u aan de overkant van de haven een pand met een herkenbare klokgevel en kleine pilaartjes bij de poort. Het pakhuis **Klein Mecklenburg** is in de tweede helft van de 18e eeuw gebouwd.

Ga langs de Koopmans- of Korenbeurs en steek rechtsaf de ophaalbrug over. Hier ligt de Lange Haven, waar veel branderijen en pakhuizen hebben gestaan. Loop de haven af tot de eerste brug die u tegenkomt, de Appelmartbrug, en steek deze over. Sla nu rechtsaf en loop aan deze kant de haven verder af. Links passeert u het Jenevermuseum, gevestigd in een voormalige distilleerderij. Verderop liggen ook de pakhuizen Zeeland en Gelderland. Stop bij Lange Haven 24, te herkennen aan 'Drinks and Bites' op de boog.

Op Lange Haven 24, en het naastgelegen pand 25 staan de voormalige pakhuizen **Libau** en Windau gebouwd rond 1800. De grote bedrijfspanden links waren van de distilleerderij van Daniël Visser. Een foto uit 1950 van het complex ziet u aan de voorkant van deze folder.

Loop nu een klein stukje door naar Lange Haven 18. Dit witgepleisterde huis is het oude pakhuis **Archangel**.

Loop rechtdoor de Lange Haven uit en ga met het trappetje omhoog. Steek via het zebrapad de weg over en sla rechtsaf om de brug over te lopen. Loop met de weg mee tot de volgende brug en steek deze ook over. Sla linksaf de Nieuwe Haven in en loop zo'n 70 meter verder tot u aan de overkant van de weg een pakhuis ziet staan met de naamsteen **New York**.

Verderop de Nieuwe Haven zijn nog enkele mooie pakhuizen te vinden:

- Amsterdam (Nieuwe Haven 99)
- Rotterdam (Nieuwe Haven 97)
- Wassenaar (Nieuwe Haven 95)

Loop nu de Nieuwe Haven 200 meter verder af tot u aan de overkant van het water het algemeen handelsentrepot "De Nederlanden" ziet. Dit is gebouwd in 1851, en diende als opslagruimte voor goederen verscheept uit het buitenland. Deel van het complex is ook het pakhuis **Samarang**, vanaf de andere kant van het gebouw te zien op Lange Nieuwstraat 115.

Verderop de Nieuwe Haven hebben twee nieuwbouwcomplexen vernieuwde vernoemingen naar steden gekregen. Op Nieuwe Haven 61 stond pakhuis Boston, nu Detroit genoemd en op de hoek van de Nieuwe Haven en Westerkade 2 is de naamsteen van pakhuis Liverpool hergebruikt in de bouw van het nieuwe pand. Er zijn ook nieuwe vernoemingen. Een voorbeeld daarvan zijn de productiehallen van distilleerderij Nolet, genaamd Amerika en Baltimore. U kunt eventueel verderop, in de Hoofdstraat, de gevelsteen uit 1994 bekijken.

Dit is het **einde van de route**, door terug te lopen via de twee bruggen en bij het zebrapad weer over te steken, komt u in de Hoogstraat terecht. Deze komt uit bij de Grote Markt, waar op de hoek ook de Waag weer te vinden is.

ENGELAND

Voormalig Schie 108 - Branderij Londen

Het neefje van jenever is de Engelse gin, vooral bekend in combinatie met tonic. Drie eeuwen geleden was de gin puur in de mode, in Londen. Engelse soldaten hadden onze jenever leren kennen tijdens de Tachtigjarige Oorlog als 'Dutch Courage' en eenmaal thuis werd de drank met hoger alcoholpercentage gestookt en gin genoemd. In 1688 namen Maria Stuart en haar echtgenoot, de Nederlandse stadhouder Willem III, de macht over in Engeland, Schotland en Wales. Vanwege oorlog met Frankrijk werd de invoer van Franse producten verboden en om de landbouw te steunen, stimuleerde Willem III vanaf 1690 de gin als alternatief voor Franse dranken. De elite dronk geïmporteerde Nederlandse jenever, terwijl de in Engeland gestookte gin betaalbaar was en populariteit verwierf onder de armen. Al gauw kwamen er problemen met grootschalig drankmisbruik. Bezorgd over het vermeende verval van de Engelse arbeider, vaardigde de regering tussen 1729 en 1751 wetten uit om de productie en consumptie van gin in te perken. Toch verdween de drank nooit uit de Britse cultuur, sinds juli 2020 verkoopt zelfs Koningin Elizabeth haar eigen merk gin.

Meer Engeland: Hartlepool (Lange Nieuwstraat 137), Holbeck (Noordvest 67) en Norfolk (Lange Haven 11)

ZUID-AMERIKA

Korte Haven 4: pakhuis Peru

Het pakhuis Peru lijkt misschien een verrassing tussen de pakhuisnamen, maar het jaarverslag van de gemeente Schiedam uit 1851 biedt enige uitleg: 'het gedistilleerd, alhier geproduceerd, naar schier alle oorden van de bekende wereld is uitgevoerd.' In de loop van de 19e eeuw gingen de jeneverproducenten op zoek naar nieuwe afzetmarkten om hun producten te verkopen en met aanzienlijk succes. Nog steeds worden overal ter wereld rechthoekige jeneverflessen uit Schiedam uit deze periode gevonden. Om zich te onderscheiden, begonnen distillateurs jenevermerken te produceren met zeer gevarieerde etiketten. Het etiket van de Graauwe Hengst laat zien hoe merken op de lokale markten probeerden aan te sluiten: in Nederland toonde het etiket getrouw aan de naam een paard, terwijl op de flessen voor de Peruaanse markt een lama stond. Het bedrijf achter het merk, Daniël Visser en Zonen, hield in 1964 op te bestaan. Op Lange Haven 28, een voormalige distilleerderij van deze firma, is nog steeds een "Graauwe" Hengst boven de deur te zien.

is het enige pand dat verwijst naar Zuid-Amerika.

DUITSLAND

Korte Haven 7 - Pakhuis Klein Mecklenburg

Naast dit pakhuis zijn er opvallend veel pakhuizen vernoemd naar steden uit Mecklenburg-Pommeren in Duitsland. Naast de Baltische regio was het gebied een van de voornaamste handelsregio's voor Schiedam. Steden als Rostock en Wismar waren in de Middeleeuwen lid van het Hanzeverbond, een samenwerking tussen kooplieden uit Noordwest-, Centraal- en Oost-Europa. Na het uiteenvallen van dit verbond verschoof de Nederlandse kant van de handel naar Holland en kwam Schiedam op als belangrijke invoerhaven. Uit de Deense tolregisters blijkt hoe belangrijk de gehele vaart op de Oostzee was voor Schiedam. In dit register staan de tolbetalingen van 1497 tot 1857 van schepen die langs Denemarken naar of uit Centraal- en Oost-Europa voerden. Schiedam komt tussen 1634 en 1857 ruim 6000 keer voor als bestemming. (Ter vergelijking: Rotterdam komt ruim 8000 keer voor.) Het grootste deel van de ladingen laat zich raden: rug (rogge) en byg (gerst).

Meer Duitsland: Rostock (Lange Haven 110), Hamburg (Lange Haven 69), Elbing (Lange Haven 61), Greifswald (Hoofdstraat 145)

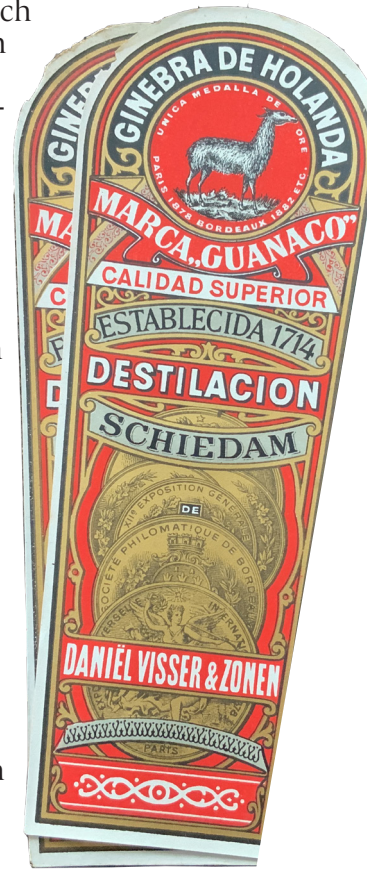
LETLAND

Lange Haven 24 - Pakhuis Libau

Het Letse Libau, het huidige Liepāja, zal bij de meeste mensen geen belletje doen rinkelen. Maar in de 18e en 19e eeuw was er een directe vaarroute van Schiedam naar deze stad in Letland, een van de belangrijkste aanvoerhavens voor rogge, onmisbaar voor jenever. De Schiedammer Maarten Loopuyt vestigde zich eind 18e eeuw in Libau, waar hij behalve koopman ook 'Consul der Nederlanden' (officiële handelsagent) werd. Maarten was de broer van de burgemeester van Schiedam Jan Loopuyt, die zijn rijkdom vergaarde met graanhandel, distilleren en bankieren. Dat Maarten vanuit Libau zijn broer per brief het laatste landbouwnieuws en de graanprijzen kon vertellen, kwam Jan dus goed uit. De vraag naar graan voor de jeneverproductie was zo groot dat Schiedam en Rotterdam tussen 1790 en 1819 samen 14% van de totale graanexport uit de Baltische regio ontvingen, een even hoog percentage als Londen. Toch nam de graanimport voor branderijen vanaf eind 19e eeuw af door de opkomst van goedkopere productiemethoden van jenever met suikerbiet en door een afname van de buitenlandse vraag. In 1906 vermeldde de gemeente Schiedam voor het laatst handel in rogge uit Libau.

Foto op voorkant folder: Lange Haven met de bedrijfspanden rond 1950, auteur onbekend. (Beeldbanknummer 43309)

Meer Letland: Coerland (Tuinlaan 54), Windau (Lange Haven 20), Riga (Lange Nieuwstraat nr ?)

RUSLAND

Lange Haven 18 - Pakhuis Archangel

Archangel was tot 1700 de belangrijkste handelshaven van Rusland, maar de ligging in de Witte Zee was onpraktisch voor de vaart op Europa. In 1697 ging tsaar Peter de Grote op rondreis door Europa om inspiratie voor zijn bestuur op te doen. In Schiedam maakten de ophaalbruggen en jenever indruk op hem. Terug in Rusland stichtte hij in 1703 hij een nieuwe havenstad die het nieuwe centrum van een moderner Russisch rijk moest worden: Sint-Petersburg. Geïnspireerd door het vakmanschap en de steden die hij had gezien, wierf Peter de Grote Europese vaklieden om Sint-Petersburg op te bouwen. Een van de Nederlanders die naar Rusland togen was Harmen van Bol'es, de zoon van de Schiedamse stadstimmerman. Eenmaal in Sint-Petersburg werd Harmen vooral bekend om zijn torenspitsen, hoewel hij ook veel waterwerken heeft ontworpen - niet onbelangrijk in een stad gebouwd op moerasgrond. Inmiddels bestaan de meeste van zijn waterbouwwerken niet meer, maar de beroemde spitsen zijn nog altijd een geliefd stadsbeeld. Zo is een van zijn creaties, de vergulde torenspits van het Russische admiraliteitsgebouw met sloopje, een zeer bekend herkenningspunt van Sint-Petersburg.

Meer Rusland: Koningsbergen (Tuinlaan 72), Kronstadt (Hoofdstraat 63) – branderij, Moscou (Hoofdstraat 12)

NOORD-AMERIKA

Lange Haven 109 - Pakhuis New York

Schiedam is vanaf de vroegste geschiedenis van het land betrokken bij de Verenigde Staten van Amerika: als een van de eerste Nederlandse steden erkende de stadsregering de Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring van 1776. In 1782 nodigden Schiedamse distillateurs de Amerikaanse gezant (en latere president) John Adams uit voor een feestmaal. Hoewel hij niet kwam, was de uitnodiging niet zonder resultaat: nog voor de overwinning op de Engelsen leverden Schiedamse branders al jenever aan de Amerikaanse troepen. Hierbij moesten ze gokken op de winst want de betaling door de Amerikanen kon pas na die overwinning volgen, hetgeen ook netjes gebeurde. Deze vroege loyaliteit en leverantie kunnen ervoor gezorgd hebben dat in de 19e eeuw de Verenigde Staten uitgroeide tot een belangrijke bestemming voor Schiedamse jenever. Een van de distillateurs die Adams in 1782 in Schiedam uitnodigden was een telg uit de familie Nolet. Deze familie had in Baltimore van 1902 tot de drooglegging in 1920 een goedlopend bedrijf. Sinds de jaren 80 van de twintigste eeuw zijn de producten van deze familie weer in de VS te vinden en is hun Ketel One Vodka een van de bekendste wodka's daar.

Meer Noord-Amerika: Boston (Nieuwe Haven 61), Amerika (Hoofdstraat 22) productiehal van Distilleerderij Nolet

NEDERLANDS-INDIE

Handelsentrepot 'De Nederlanden' en Pakhuis Samarang

Samarang is de hoofdstad van Centraal-Java en heeft zich als belangrijke havenstad ontwikkeld tijdens het koloniale bestuur van Indonesië door Nederland. Schiedam was de laatste stad die als stapelmarkt van de Nederlandse Handel-Maatschappij (NHM) werd toegevoegd, in 1850. Dit betekende dat schepen uit Nederlands-Indië hun goederen in Schiedam aflaadden, waar ze werden opgeslagen in pakhuizen en doorverkocht. Het bouwjaar van dit entrepot is hoogstwaarschijnlijk niet toevallig één jaar later. Vanaf de oprichting in 1824 tot de Indonesische onafhankelijkheid in 1949 was de NHM de dominante tussenhandelaar in koloniale goederen. Tegenwoordig is de NHM niet onomstreden, omdat veel van de winsten voortkwamen uit het cultuurstelsel. De misstanden van dit systeem van onvrije arbeid werden bekend via de beroemde roman Max Havelaar van Multatuli. De benoeming van Schiedam als stapelmarkt gebeurde niet zomaar: het is een teken dat Schiedam in de 19e eeuw een stad van nationaal economisch belang was. De stad had ook twee sloopstimmerwerven waar onder andere schepen voor de koloniale handel werden gebouwd. Zo is in 1853 het schip de Heilige Liduina te water gelaten, vernoemd naar de Schiedamse stadsheilige. Het agentschap van de Nederlandse Handel-Maatschappij verdween in 1904 uit Schiedam

Meer Nederlands-Indië, zie achterkant

Zakkendragers brengengraan een mouterij in.
(Beeldnummer 07123)

CONCLUSIE

De benodigdheden voor de jeneverproductie werden vanuit oost en west naar Schiedam gehaald. De Schiedamse jenever is de hele wereld over gegaan en Schiedammers hebben in het buitenland hun sporen nagelaten. De graanhandel was hierbij uiteraard van het grootste belang en de pakhuizen waren daar essentieel voor. Toen de bloeiperiode van de graan- en jeneverhandel begon af te nemen, werden pakhuizen gesloopt of kregen een andere bestemming. Maar de resterende pakhuizen illustreren door hun namen hoe Schiedam een belangrijke rol speelde, en speelt, in het internationale handelsverkeer.

MEER PAKHUISNAMEN

OEKRAÏNE

-Odessa (Boterstraat 55)

SPANJE

-Bilbao (Lange Nieuwstr 157/ Oranjestraat) – branderij; gesloopt
-Barcelona (Westvest 26) – branderij; nieuwbouw

ZWEDEN

-Malmö (Westvest 100a)
-Ystad (Nieuwe Haven 247)
-Zweden (Walvisstraat 6)

DENEMARKEN

-Nijborg (Westvest 70)

ITALIË

-Triëst (Boterstraat 6)

POLEN

-Elbing (Lange Haven 61)
-Stettin (Boterstraat 9) - Szczecin

INDIA / BRITS INDIË

-Akyab (Buitenhavenweg 90)
-India (Nieuwe haven 241)
-Rangoon (Buitenhavenweg 90)

BELGIË

-Leuven (Achter de teerstooft 12)

NEDERLANDS-INDIË

-Batavia (Tuinlaan 78)
-Banka (Buitenhavenweg 60) – gesloopt
-Java (Hoofdstraat 6 – uitgebrand)
-Kraton (Noordvestsingel 101) – uitgebrand
-Neerlands Indië (Hoofdstraat ?) – gesloopt
-Padang (Buitenhavenweg 64)
-Samarang (Lange Nieuwstraat 115)
-Sumatra (Buitenhavenweg 62) – gesloopt